

можемо вже зараз говорити про фундаментальний зсув її функціонально-комунікативної парадигми. Сукупність відповідних факторів, які можуть визначати мовно-культурне "самоусвідомлення" і "самовідтворення" етнічного, мовного, державницького українця, є, зокрема, такою (за відповідними аспектами): 1) Регіонально-етнодемографічний аспект; 2) власне демографічний аспект; 3) власне мовний аспект; 4) мовно-освітній аспект; 5) аспект соціальної приналежності індивіда; 6) культурно-цивілізаційний аспект (зокрема, коли йдеться про європеїзацію матеріальної культури); 7) політичний аспект; 8) мовно-релігійний аспект тощо. Парадигма неунікнених аспектів комплексного аналізу соціокультурних процесів розвитку української мови, як видається, має включати, зокрема, такі її онтологічні «втілення» (*МОВА ЯК...*): 1) природне (біологічне)... 2) фізіологічне...; 3) психічне...; 4) культурне...; 5) суспільне...; 6) індивідуальне... 7) статичне (синхронічне)...; 8) динамічне (діахронічне)...; 9) системне...; 10) річ у собі...; 11) інструмент...; 12) мета...; 13) політичне (ідеологічне)...; 14) вроджене...; 15) набуте... 16) творче...; 17) буденне...; 18) смертне (минуше)...; 19) безсмертне (вічне)... 20) метамова...; 21) аксіологічне; 22) тезаурус...; 23) лексикон...; 24) мистецтво...; 25) символічне...; 26) звукове...; 27) графічне (візуальне)...; 28) нормоване...; 29) узуальне...

Ключові слова: українська мова, динамізм, соціокультурні процеси.

Aurelija GRITĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Svitlana HRYCENKO

Kyjiivo Taraso Ševčenkos nacionalinis universitetas

Igoris KOROLIOVAS

Kyjiivo Taraso Ševčenkos nacionalinis universitetas

„Lietuvių–ukrainiečių kalbų žodyno“ pirmoji dalis (A–P raidės)

Lietuvių kalbos išteklių informacinėje sistemoje „E. kalba“

„Lietuvių–ukrainiečių kalbų žodynas“ rengtas 2022–2024 m. Lietuvių kalbos institute vykdant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuotą projektą „Lietuvių–ukrainiečių kalbų žodyno rengimas“. Nuo šių metų birželio pabaigos Lietuvių kalbos išteklių informacinėje sistemoje „E. kalba“ jau galima rasti pirmąją šio žodyno dalį (A–P raidžių tekstus), kurioje pateikiama apie 17 000 bendrinės lietuvių kalbos žodžių. Taip pat skaitytojai žodyne ras kasdienėje šnekamojoje kalboje, publicistikoje, grožinėje ir mokslinėje literatūroje dažniausiai paplitusius terminus ir frazeologizmus. Atitinkamų sričių leksika žymima sutrumpinimais, rodančiais žodžio stilistinį vertinimą ar vartojimo sritį. Žodynas skirtas plačiam skaitytojų ratui – ne tik lietuviams, besimokantiems ukrainiečių kalbos, bet ir ukrainiečiams, kurie domisi lietuvių kalba ir nori išmokyti lietuviškai. Taip pat jis bus naudingas skaitant įvairių žanrų ir stilių lietuviškus tekstus ir verčiant juos į ukrainiečių kalbą, todėl žodyne stengiamasi pateikti kuo įvairesnių sričių leksikos, nevengiama ir etnografizmų, istorizmų, netgi pasenusių, tačiau įvairiuose raštuose neretai pasitaikančių žodžių. Pranešime bus išsamiau aptarta žodyno makrostruktūra ir mikrostruktūros duomenų laukai: fonetinė, gramatinė ir semantinė informacija, ypatingą dėmesį skiriant iliustraciniams pavyzdžiams. Žodyne kiekvienas antraštinis žodis iliustruojamas

žodžių junginiu ar trumpu sakiniu. Iliustracijos padeda skaitytojui geriau suprasti antraštinių žodžių reikšmes, parodo žodžio vartosenos galimybes ir ypatybes, semantinį ir sintaksinį junglumą, įvairius kirčiavimo atvejus. Be to, iliustraciniuose pavyzdžiuose pateikiama nemažai ir enciklopedinių žinių – papildomos kultūrinės, istorinės, geografinės, etnografinės ir kt. informacijos, kuri dažnai būna susijusi su tikriniais vardais. Tai stiprioji žodyno pusė.

Raktažodžiai: *lietuvių kalba, ukrainiečių kalba, žodynas, leksika, semantika.*

Aušrelė TARANENKO

O. O. Potebnios kalbotyros institutas, Ukrainos nacionalinė mokslų akademija

Leksinių ir semantinių naujovių kompleksas ukrainiečių kalboje Rusijos ir Ukrainos karo laikotarpiu

Kiekvienas istorinis laikotarpis, o ypač toks skausmingas kaip karas, kuris dabar yra pagrindinis Ukrainos visuomenės gyvenimo turinys, diktuoja kalbai savus iššūkius. Karas, kaip ypatingas socialinis kontekstas, veikia kognityvinę žmonių veiklą ir turi didelę įtaką ukrainiečių kalbos nominacinių priemonių ištekliais. Pranešime apžvelgiamos pagrindinės kalbos procesų kryptys nominacijos ir leksinės semantikos srityse, apibūdinančios karo realijas bei tam tikrus visuomenės gyvenimo pokyčius, susijusius su karu.

Raktažodžiai: *Rusijos ir Ukrainos karas, leksinės semantinės naujovės, ukrainiečių kalba.*

Agnė ALEKSAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Okazionaliųjų frazeologizmų stilistinės išgalės Rimvydo Valatkos komentaruose apie Rusijos ir Ukrainos karą

Pranešimo metu bus apžvelgiama, kokius frazeologizmų modifikacijos būdus autoriniuose komentaruose apie Rusijos ir Ukrainos karą, kurie buvo publikuoti naujienų portale delfi.lt per 2022–2023 m., taiko žurnalistas R. Valatka (tokių komentarų rasta 82). Tyrimo objektas – 201 okazionalusis frazeologizmas. Tai nuo 2022 m. pradėto tyrimo tęsinys (pirmojo tyrimo rezultatai paskelbti mokslo žurnale „Lietuvių kalba“; plačiau žr. <https://www.zurnalai.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/33220/32444>). R. Valatkos komentaruose vartojamų okazionaliųjų, t. y. modifikuotų ir autorinių, individualių, frazeologizmų analizė parodė, kad šio žurnalisto tekstuose vyrauja du pagrindiniai frazeologizmų modifikacijos būdai: frazeologizmo sudėties plėtimas (78; 68,4 %) bei frazeologizmo komponentų keitimas (23; 20,2 %). Šalutiniai frazeologizmų perkūrimo būdai: frazeologizmo plėtojimas į platesnį kontekstą (6; 5,3 %), keli modifikacijos būdai (5; 4,4 %) ir frazeologizmo kaip semantinio paralelizmo vartojimas (2; 1,7 %). Modifikuoti frazeologiniai junginiai (114; 56,7 %) vartojami dėl naujesnės, ekspresyvesnės raiškos ir poreikio išryškinti neigiamo emocinio vertinimo aspektą. Neprielankumas, panieka karą sukėlusios Rusijos šalies vadovui, tos šalies kariuomenei ir pasyviems, neveiksniams, suartėjimo su Rusija strategiją pasirinkusiems Vakarų valstybių politikams taip pat rodoma